

NEKOLIKO NAPOMENA UZ RADOVE IVE GOLDSTEINA¹
I ŽELJKA RAPANIĆA² O NASLOVIMA HRVATSKIH VLADARA

Nakon pregleda historiografije o postavljenom problemu, I. Goldstein, započinje odjeljkom o pitanju krunidbe, utvrdivši da je Zvonimir prvi neprijeporno okrunjeni kralj Hrvatske i Dalmacije. U drugom, najopširnijem, odjeljku vraća se na »važnije i zanimljivije pitanje o uzrocima zbog kojih se pojavljuju različiti naslovi za hrvatske vladare« (149), istovremeno u pojedinim izvorima, kao što su »comes«, »iudex«, »princeps«, »dux« i »rex«, pokušavajući riješiti ili barem objasniti problem usporednog javljanja dviju najčešćih titula — »dux« i »rex« (150). Slijedi zatim kraći osvrt na prijevode latinskih naslova, pa Goldstein misli da se vladare IX st. »mora nazivati knezovima«, a vladare od Tomislava³ do Držislava, unatoč narodnoj i historiografskoj tradiciji koja ih naziva kraljevima, da bi »možda ipak bilo uputnije nazivati knezovima«; od Držislava do Zvonimira vladare, pak, »ima opravdanja nazivati kraljevima« ali tek za Zvonimira »sa sigurnošću možemo reći da je bio kralj« (162). Sam Goldstein konstatira da u njegovu radu nisu bili ispunjeni svi neophodni preduvjeti za valjano rješenje problema. No, čini se da put i način, te pristup problemu, a to je klasičan pristup povjesničara, prema njegovu mišljenju, nije, dostatan.

Gotovo u isto vrijeme kad Goldstein priprema svoj rad izlazi prilog Ž. Rapanića. Pristup je to epigrafičara koji, odvajajući se u lekciji Branimirovih natpisa od dotadašnje historiografije, pokreće — u slučaju prihvaćanja njegovih rezultata — vrlo dalekosežna pitanja. Kako će o Rapanićevu prijedlogu čitanja (tumačenja) Branimirovih natpisa biti više riječi kasnije, treba za sada upozoriti samo na to da se on na temelju raspravljavanja o njima našao ponukanim ući u raspravu o tituliranju hrvatskih vladara, zasnivajući svoje napomene na podacima što ih prvenstveno pružaju kameni spomenici, a i pisani izvori.

Kao što Goldstein čini, držim, metodološku griješku, zbog nepreferiranja natpisa na kamenim spomenicima, dajući prednost piscima i diplomatskom materijalu, tako isto Rapanić potcjenjuje druge dvije kategorije izvora, a još mu se i »čini da bi ispitivanje titulature u diplomatskom materijalu papinske kancelarije moglo pridonijeti razrješavanju i boljem objašnjavanju ovih naših naziva«, pridajući svom radu ulogu poticaja za takav posao. Na žalost, Rapaniću nije poznat, uz ostale, i rad Lea Santifallera, Über den Titel in den Adressen der Papsturkunden von den Anfängen bis zum Ende des 11. Jahrhunderts,⁴ šutke prelazi i preko rada Tadeusza Wasilewskog, Geneza tytułu »Rex Croatiae«.⁵ Goldstein se u potpunosti ne suglašava s njihovim rezultatima.

¹ O latinskim i hrvatskim naslovima hrvatskih vladara do početka XII stoljeća, Historijski zbornik 38, 1983, 141—163.

² Bilješke uz četiri Branimirova natpisa, Starohrvatska prosvjeta, S. III, sv. 11, 1981, 1982/3, 179—190.

³ Pitanje vladarskog naslova Tomislava i njegova doba obradio je I. Goldstein u radu koji se nalazi u tisku, Radovi 18. Ovom prilikom zahvaljujem kolegi Goldsteinu na obavijesti o tome.

⁴ Zgodovinski časopis 1952—53, VI—VII, Kosov zbornik, 246—258. Vidi popis radova koji se odnose na tu proble-

matiku u njegovoj bibliografiji do 1970. u: Römische Historische Mitteilungen 12 (1968—69), 1970, 23—42.

⁵ Pamićnik słowiański 1957, XVII, 149—160. Vjerojatno nije slučaj da i Goldstein i Rapanić ne spominju rad I. Beuca, Još o problemu formiranja feudalnih država u Južnih Slavena, Radovi 8 IHP, 1976, 65—165, koji samo na nekoliko mjesta, ali ipak, dotiče i probleme o kojima raspravljaju; napose to vrijedi za Goldsteinov rad. Pristup i smjer raspravljavanja I. Beuca, iako ne mogu biti prihvaćeni — o razlozima na drugom

Goldstein polazi od pretpostavke da se u jednom izvoru nalazi više naslova za jednu osobu. U drugi plan stavlja različitost naslova u raznim kategorijama izvora. Rapanić dolazi do zaključka da se na Branimirovim natpisima iz Nina i Šopota uz Branimira (DOMNO B[RA]NNIMERO odnosno BRANIMIRO COM[ITE] spominje i netko drugi s naslovom DUX SCLAVOUR(M) odnosno DUX CRUATORU(M). Takvom rješenju priklanja se i kod dviju ploča s Kapitula kod Knina, pa bismo imali naslovnika Držislava CLV DUX HROATOR(UM) i drugog DUCE (M) MAGNU(M). U sva tri slučaja rješenja za koja se Rapanić zalaže temelje se na neodrživosti dosadašnjega tradicionalnog čitanja i tumačenja zbog neusklađenosti padeža među dijelovima natpisa u kojima se spominju dominus i dux (Nin), comes i dux (Šopot) i dux i dux magnus (Kapitul kod Knina). Dakle, rješenje Rapanića nije u skladu s dotadašnjom historiografijom, koju slijedi i Goldstein.

Rapanić vrlo oprezno postavlja pitanje o posljedicama tako razriješenih natpisa. U tekstu iz Kapitula kod Knina — u druge probleme njegove interpretacije ne ulazi, te upozorava na neslaganje padeža u svim dijelovima teksta⁶ i ističe da ne može dati prihvatljivije rješenje (189) — drži da su neprijeporna dva stupnja vlasti, dux i dux magnus, i pita: »Ne bi li se smjelo i u titulama dominus i comes vidjeti takav viši rang?« (189). Smjer Rapanićeva razmišljanja predstavlja jednu od mogućnosti, a pitanje je kako stvari stoje s nekom drugom. Napominjem da su to za sada samo pretpostavke kojima je cilj svestrano proučavanje problema. Za to je potrebno doći kronološki do tog razdoblja povijesti Hrvata (IX—X st.), steći uvid u »novu« u hrvatskoj historiografiji do sada neupotrijebljeno, na žalost nepristupačno, izdanje Registra pape Ivana VIII od D. Lohrmanna iz 1969, te sustavno katalogizirati naslove hrvatskih vladara iz svih kategorija izvora. Prednost treba dati kamenim spomenicima jer su suvremeni s osobama koje spominju, a i isključena je bilo kakva promjena, npr., pri tradiranju diplomatskog materijala u vremenu u kojem su na naslove mogle utjecati promijenjene povijesne prilike. Tek ispunjavanjem ovih i nekih drugih preduvjeta moći će se riješiti ili približiti rješenju nekih pitanja povijesti Hrvata koja proizlaze kako iz različitih naslova vladara na istom spomeniku tako i različitosti naslova za istu osobu u raznim kategorijama izvora — na primjer, Trpimir = dux, rex, dominus.

Ako pođemo od rezultata Rapanića o dva Branimirova natpisa,⁷ moguća je pretpostavka, u svjetlu činjenice da mletački i papinski izvori uz različite naslove pridijevaju bez iznimke oznaku Slavorum = Slavenâ, da na istočnoj obali Jadrana postoji jedinica Slavena i Hrvata u drugoj polovini IX st. kao i da su one u поблиže nepoznatom odnosu jedna druge i Branimir prema njima. Moguća je i pretpostavka o različitom teritorijalnom rasporedu pa bi se, uvjetno rečeno, područje Slavena nalazilo oko Nina a područje Hrvata u unutrašnjosti oko Šopota, Benkovca i Knina — za današnju sliku srednjovjekovne povijesti Hrvata gotovo nemoguće pretpostavke.

Mladen Svab

mjestu —, ipak daju poticaj da se neka pitanja još jednom pretresu.

⁶ Rapanić, n. di., 189. bilj. 34, gdje se poziva na rezultate M. Suića u Zborniku Narodnog muzeja u Beogradu 9—10, 1979. 198. bilj. 5.

⁷ God. 1984, na iskapanjima crkve i groblja oko nje u selu Otres — revizijsko iskapanje, započeto još 1977, provodi M. Zekan iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu — nađeni su dijelovi Branimirova natpisa u kojem nema oz-

nake etnika već samo titule dominus i dux. Na ovim podacima, koje mi je dao kol. Zekan, najljepše zahvaljujem. Tek nakon objavljivanja natpisa i ostalih nalaza iz Otresa moći će se utvrditi da li taj natpis podupire pretpostavke Z. Rapanića ili N. Klaić, koja u Povijesti Hrvata u ranom srednjem vijeku, Zagreb 1976, 259, drži dvostruku titulaturu uobičajenom, a slijedi je i I. Goldstein u spomenutom prilogu.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3
Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 800 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — svibanj 1985.